

30.5.2003

1365/4/01

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

PIDÄTTÄMISEN SYYN ILMOITTAMINEN PIDÄTETYLLE

1

KANTELU

A pyysi kantelukirjoituksessaan 6.5.2001 oikeusasiamiestä tutkimaan Keskusrikospoliisin Läntisen osaston Jyväskylän yksikön rikostarkastaja B:n ja Äänekosken kihlakunnan kihlakunnanvouti C:n menettelyä häneen kohdistuneessa esitutkinnassa ja ulosottomenettelyssä.

Ne seikat, joita kirjoituksessa arvostellaan, koskevat rikostarkastaja B:n osalta

- 1) rikosilmoituksiin --- liittyvien pakkokeinojen käyttöä. Kirjoituksen mukaan esitutkinnassa käytettyjen kotietsintätoimenpiteiden osalta ei ole noudatettu pakkokeinojen käyttöön kuuluvaa suhteellisuusperiaatetta.
- 2) sitä, ettei A:lle ole kiinnioton ja pidätyksen yhteydessä ilmoitettu, mistä teosta häntä epäillään.
- 3) sitä, että A:n kotoa olisi takavarikoitu hänen 15-vuotiaalle tyttärelleen kuuluvat 3.000 markkaa ja, että pankin konttorissa sijaitsevasta tallelokerosta olisi takavarikoitu A:n vaimon F:n äidille kuuluvat noin 70.000 markkaa.
- 4) sitä, että Konneveden ympäristössä useilla kiinteistöillä olisi suoritettu kotietsintöjä ilman, että kiinteistöjen omistajilla olisi mitään tietoa suoritetuista toimenpiteistä.
- 5) sitä, ettei A:lle ole esitutkinnan aikana ennen kuulusteluja ilmoitettu, mistä teosta häntä epäillään.
- 6) sitä, että 3.11.2000 suoritetuista kuulusteluista laaditut esitutkintapöytäkirjat on jätetty pois esitutkintapöytäkirjasta.
- 7) että esitutkinta on kestänyt tarpeettoman kauan eikä esitutkinnassa ole selvitetty A:n puolesta vaikuttavia seikkoja ja todisteita.
- 8) tehtyä ulosottoselvitystä. Kirjoituksen mukaan A:n tyttäreen ja veljeen kohdistuneilla ulosottolain mukaisilla sivullisen kuulemisilla olisi tosiasiallisesti esitutkinnallisia tarkoituksia varten pyritty kiertämään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaista lähisukulaisen oikeutta kieltäytyä todistamasta.
- 9) salaisen esitutkinta-aineiston toimittamista ulosottoviranomaiselle.

Kihlakunnanvouti C:n osalta kantelukirjoituksessa arvostellaan edellä 8 ja 9 kohdissa kuvattua menettelyä. Lisäksi A katsoo, että

- 10) 25.10.2000 suoritetulle ulosottoselvitykselle ei ole ollut edellytyksiä.

2

SELVITYS

Kirjoituksen johdosta hankittiin Keskusrikospoliisin lausunto sekä rikostarkastaja B:n ja rikosylikonstaapeli D:n selvitys. Kihlakunnanvouti C antoi oman selvityksensä. Selvitys ja lausunto oheistetaan tämän vastauksen liitteeksi. Lisäksi käytettävissäni ovat olleet Keskusrikospoliisista saamani asiaan liittyvät pakkokeinoasiakirjat.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Tapahtumat ilmenevät saaduista selvityksistä.

3.2 Oikeudellinen arviointi

3.2.1 Suhteellisuusperiaate

Pakkokeinolain 7 luvun 1a §:n mukaan pakkokeinolain mukaisia pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Tämän on katsottu sisältävän, että pakkokeinon ankaruuden tulee olla järjellisessä suhteessa tutkittavana olevan rikoksen laatuun ja suuruusluokkaan (Helminen – Lehtola – Virolainen; Esitutkinta ja pakkokeinot, 2001, s. 545). Samaa periaatetta ilmentää myös esitutkintalain 8 §, jonka mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Edelleen lainkohdassa todetaan, että esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Saadun selvityksen mukaan 25.10.2000 tehdyt kotietsinnät ja takavarikot liittyivät esitutkintaan, joka oli aloitettu erään vakuutusyhtiön tekemien kahden tutkintapyynnön perusteella. Poliisilla oli syytä epäillä kahta, yhteensä noin 80.000 markan suuruista petosta tai petoksen yritystä. Selvityksen mukaan sen yhtiön, jonka toimintaan liittyen epäillyt rikokset oli tehty, epäiltiin olevan A:n määräysvallassa.

Kotietsinnät kohdistettiin selvityksen mukaan ainakin kuuteen eri kohteeseen. Näihin kotietsintöihin osallistui selvityksen mukaan 16 poliisin palveluksessa olevaa siviilivaatteisiin pukeutunutta henkilöä, jotka liikkuivat siviilimallisilla autoilla. Kotietsintöjen yhteydessä suoritettiin takavarikoita, joissa takavarikoitiin mm. yrityksen kirjanpitoa.

A:n kotiin kohdistuneeseen kotietsintään on laaditun kotietsintäpöytäkirjan mukaan osallistunut viisi poliisin palveluksessa olevaa henkilöä.

On mahdollista, että näiden etsintätoimenpiteiden laajuus herättää kysymyksen suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta – tuossa vaiheessa poliisilla oli tutkittavana kaksi petosta, jotka eivät käsitykseni mukaan olleet mitenkään poikkeuksellisen törkeitä. Voitaneen kysyä, mitä selvitystä useisiin paikkoihin kohdistuneesta kotietsinnästä ja kirjanpitojen takavarikoimisesta näihin petoksiin olisi saatu. Epäillyissä petoksissa oli nähdäkseni kysymys lähinnä siitä, olivatko moottorikelkkoihin kohdistuneet vahingot todellisia ja tahallaan aiheutettuja.

Kantelijan asianajaja E on lähettänyt kantelukirjoituksen täydennykseksi Äänekosken kärjäoikeuden tuomion, joka koskee niitä syytteitä, joita kantelunalaisen esitutkinnan johdosta on nostettu. Lähetekirjeessään asianajaja E katsoo, että kärjäoikeuden tuomio, jolla valtaosa syytteistä on hylätty, osoittaisi poliisin tutkintatoimenpiteiden olleen "ylimitoitettuja". Mielestäni pakkokeinojen käytön oikeellisuutta ei kuitenkaan tule tarkastella niinkään sen perusteella, mitä pakkokeinon käytöllä todetaan jälkikäteen saavutetuksi, vaan asiaa on tarkasteltava siitä näkökulmasta, miltä tilanne on näyttänyt pakkokeinosta päätettäessä.

Rikostarkastaja B:n selvityksestä ilmenee, että poliisilla oli tiedossaan, että A toimii yrityksessään, joka myy mootto rikelkkoja, myös kaikkien vakuutusyhtiöiden asiamiehenä. Yhtiön toimialaan kuului myös kelkkojen korjaamotoiminta ja varaosien myyntitoiminta. B oli selvityksensä mukaan määrännyt suoritettavaksi kotietsinnät selvityksessä mainituissa paikoissa ja määrännyt takavarikoitavaksi yhtiön kirjanpidon ja vakuutusasiakirjoja.

Selvityksen perusteella yhtiö on myynyt moottorikelkkoja ja niiden varaosia sekä harjoittanut korjaamotoimintaa. Tämän lisäksi A on toiminut yhtiön puitteissa vakuutusyhtiöiden asiamiehenä. Kun epäillyt rikokset on tehty moottorikelkkoihin vakuutuksen antanutta vakuutusyhtiötä vastaan, voidaan puolustaa käsitystä, että ko. etsintä- ja takavarikoimistoimenpiteillä saataisiin selvitystä epäiltyihin rikoksiin. Asiaa pakkokeinon päättämishetken ajankohdan näkökulmasta arvioiden pidän perusteltuna B:n arviota siitä, että kyseessä olevilla pakkokeinoilla saataisiin selvitystä rikoksiin ja että pakkokeinot on pitänyt kohdistaa B:n selvityksessä kertomiin kohteisiin.

Kantelukirjoituksessa on katsottu suhteellisuusperiaatetta loukatun mm. siksi, että tutkintatoimenpiteisiin osallistui useita poliisimiehiä. Kun kuitenkin kotietsintäkohteita on selvityksen mukaan ollut lukuisia, ei toimenpiteisiin käytetystä henkilölukumäärästä voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että suhteellisuusperiaatetta olisi loukattu. Kysymys on käsitykseni mukaan enemmänkin tutkintataktisesta arvioinnista mm. sen suhteen, kuinka samanaikaisesti eri kohteisiin tehdyt kotietsinnät on ollut syytä suorittaa. Tällaisten tutkintataktisten ratkaisujen arviointi ei kuulu tehtäviini laillisuusvalvojana.

Edellä kerrottu huomioiden en ole todennut lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä käytetyissä pakkokeinoissa.

3.2.2

Vapaudenmenetyksen syyn ilmoittaminen

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava vapaudenriiston perusteet hänen ymmärtämällään kielellä. Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy. Pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan pidätetylle on ilmoitettava pidättämisen syy heti, kun hänet on julistettu pidätetyksi. Tapahtuma-aikaan voimassa olleissa sisäasiainministeriön antamissa pidätettyjen käsittelyohjeissa (217/601/85) todettiin tältä osin, että "pidätetylle on ilmoitettava, mistä rikoksesta häntä epäillään tai mikä muu seikka on pakkotoimenpiteen syynä". Ohjeissa ei asialle säädetty mitään määräaikaa.

Kiinnioton ja pidättämisen ilmoittamisesta laaditusta pöytäkirjasta ilmenee, että A:lle on kiinniottamisen yhteydessä 25.10.2000 klo 14.20 ilmoitettu kiinniottamisen syy. Pöytäkirjan merkintöjen mukaan syy on ilmoitettu samalla hetkellä, kun kiinniottaminen on tapahtunut. Minulla ei ole huomautettavaa tämän suhteen.

Rikostarkastaja B on pöytäkirjan merkintöjen mukaan päättänyt A:n pidättämisestä 25.10.2000 klo 17.00. A:lle pidättämisen syy on ilmoitettu seuraavana aamuna 26.10.2000 klo 9.40.

Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan asiassa on toimittu asianmukaisesti.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on katsottu muutaman tunnin kulumisen pidättämisen ja ilmoittamisen välillä hyväksyttäväksi (Fox, Campbell ja Hartley; 30.8.1990, A 182). Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa 1948/1996, 30.6.1997 ei ole pidetty yhden tunnin kulumista pidättämisen ja syyn ilmoittamisen välillä moitittavana.

Asiassa on siten ratkaistava, täyttääkö pidättämisen syyn ilmoittamiseen käytetty 16 tuntia 40 minuuttia Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja pakkokeinolain vaatimukset viipymättä ja heti tapahtuvasta pidättämisen syyn ilmoittamisesta.

Heti ja viipymättä ovat jossain määrin tulkinnanvaraisia termejä. Ilmoittamista on oikeuskirjallisuudessa pidetty tärkeänä, jotta vapaudenmenetyksen kohteena oleva henkilö voi ryhtyä valmistelemaan puolustustaan. Selvityksistä ei käy ilmi, miksi A:lle ei ole ilmoitettu pidättämisen syytä heti (esimerkiksi edellä kerrotuin tavoin muutaman tunnin kuluessa) päätöksen tekemisen jälkeen.

Kun kysymys on pidättämisestä, joka pisimmillään voi pakkokeinolain 1 luvun 13 ja 14 §:ien nojalla kestää korkeintaan neljä vuorokautta, ei mielestäni yli puoli vuorokautta pidättämisen jälkeen tapahtunutta ilmoitusta voida pitää välittömästi tai heti tapahtuneena. Kun selvityksissä ei ole tuotu ilmi mitään erityistä syytäkään siihen, miksi ilmoittaminen on jäänyt pidättämistä seuraavaan aamuun, katson, että ilmoitusta ei ole tehty siten kuin laki edellyttää. Edellä mainittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu ja

aiempi laillisuusvalvontakäytäntö huomioiden katson, että ilmoituksen tekeminen ei ilman erityistä perustetta saa viipyä muutamaa tuntia kauemmin.

Asiaa ratkaistessani olen kuitenkin ottanut huomioon, että asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella pidättämisen syy on ollut sama kuin kiinniottamisen syy, joka A:lle oli ilmoitettu välittömästi. Laiminlyönnin moitittavuutta arvioitaessa on myös huomioitava, että kiinniottaminen on tässä tapauksessa pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan saanut jatkua 24 tuntia ja pidättämisilmoitus A:lle on tehty tämän 24 tunnin määräajan kuluessa. Ilmoituksen viivästymisellä ei ole ollut A:n vapaudenmenetyksen kannalta kielteistä merkitystä, koska pidättämisen määräajan laskeminen alkaa aina kiinniottamishetkestä. Ilmoitusta ei myöskään ole kokonaan laiminlyöty.

Joka tapauksessa katson, että tutkinnanjohtaja, rikostarkastaja B ei ole varmistanut, että ilmoitus pidättämisestä, joka viimekädessä on hänen vastuullaan, olisi tapahtunut riittävän ripeästi. Ottaen huomioon edellä kertomani seikat pidän riittävänä, että muistutan rikostarkastaja B:tä pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 1 momentin määräyksestä, jonka mukaan pidättämisen syy on ilmoitettava pidätetylle heti, kun hänet on julistettu pidätetyksi.

3.2.3

Käteisvarojen takavarikoiminen

Kantelun mukaan poliisi olisi 25.10.2000 takavarikoinut rahavaroja, jotka eivät olisi kuuluneet asiassa rikoksesta epäillyille.

Rikostarkastaja B:n selvityksestä ilmenee, että 3.000 markan rahaerä on takavarikoitu A:n ja F:n makuuhuoneen kaapissa olevasta kassalippaasta. Kotietsintäpöytäkirjasta ilmenee, että F on ollut etsinnässä läsnä. Seuraavana päivänä ulosottomies on ulosmitannut rahat A:n ja F:n veloista.

Rikostarkastaja B:n selvityksestä ilmenee, että 74.700 markan rahaerä on takavarikoitu pankin konttorin tallelokerosta. Takavarikkopöytäkirjan mukaan rahat on otettu turvaamistoimenpiteen kohteeksi eli vakuustakavarikkoon. Kotietsintäpöytäkirjan mukaan F on ollut läsnä tallelokeroon kohdistuneessa kotietsinnässä. Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan tallelokero on ollut F:n vuokraama. F on valtuuttanut ---nimisen henkilön käyttämään tallelokeroa. B:n selvityksen mukaan tallelokeron avain oli F:n hallussa. Samana päivänä ulosottomies on ulosmitannut rahat F:n veloista.

Totean, että pääsääntöisesti irtaimen esineen ja rahan katsotaan ns. omistajaolettaman vuoksi olevan sen omistuksessa, jonka hallussa omaisuus on. Tämä ns. omistajaolettama kumoutuu, jos saadaan muuta luotettavaa selvitystä omistussuhteista. Saadun selvityksen mukaan rahavarat on takavarikoitu tai otettu turvaamistoimenpiteen kohteeksi A:n ja F:n ja toisaalta F:n hallinnassa olevista tiloista sellaisissa olosuhteissa, että en voi katsoa tutkinnanjohtaja B:n käyttäneen väärin harkintavaltaansa hänen päätyessään pitämään rahoja A:n ja F:n sekä F:n omaisuutena. Rahojen löytöpaikat ovat

olleet sellaisia, että niiden perusteella, ilman varteen otettavia vastasyitä, C:llä on ollut vahvat syyt pitää rahoja A:n ja F:n sekä F:n omaisuutena.

Ulosottomies on välittömästi ulosmitannut mainitut varat A:n ja F:n veloista. Kantelukirjoituksista ilmenee, että näistä ulosmittauksista on valitettu. Valitukset ovat kirjoituksen mukaan menestyneet. Pelkästään se, että ulosottomiehen tekemä ulosmittaus ulosottovalituksen johdosta kumoutuu, ei osoita, että ulosottomies olisi käyttänyt väärin hänelle kuuluvaa harkintavaltaa.

Kantelu ei näiltä osin anna aihetta toimenpiteisiin.

3.2.4

Kotietsinnöistä ilmoittaminen

Pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä pidetään, tai hänen poissa ollessaan jollekin hänen talonväkeensä kuuluvalla paikalla olevalle on annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivytä toimitusta.

Kantelun mukaan poliisi toimitti Konneveden ympäristössä useilla kiinteistöillä kotietsinnän ilman, että kiinteistöjen omistajat tiesivät toimenpiteestä.

Oikeuskirjallisuudessa sinä, "jonka luona kotietsintä pidetään" on pidetty paikan haltijaa (Helminen ym., m.t. s. 739). "Hänen talonväkeensä" kuuluvana on vakiintuneen käytännön mukaan pidetty ainakin sellaisia henkilöitä, jotka asuvat paikan haltijan kanssa ko. paikassa.

Rikostarkastaja B:n selvityksestä ilmenee, että "Konneveden ympäristössä" tehdyt kotietsinnät kohdistuivat kahteen kesämökkiin, joista toinen sijaitsi X- ja toinen Y-nimisillä tiloilla.

Selvityksen mukaan X-nimisellä tilalla oleva kesämökki oli myyty 1991 A:n veljelle, myyjinä olivat olleet A ja F. Rakennukset ja maapohja oli myyty edelleen A:n lapsille, mutta kaupassa A:lle oli pidätetty elinikäinen asumisoikeus. A oli läsnä kotietsinnässä.

Y-nimisellä tilalla oleva mökki oli selvityksen mukaan osittain F:n omistuksessa. A oli läsnä kotietsinnässä.

Selvityksen mukaan molemmat mökit ovat tapahtuma-aikaan olleet A:n ja F:n käytössä.

Kantelussa on arvosteltu sitä, että kotietsinnän kohteiden omistajat eivät tieneet mitään suoritettavista kotietsinnöistä. Pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin "se, jonka luona" ei käsitykseni mukaan tarkoita niinkään esim. asunnon omistajaa, vaan sitä, joka asunnossa asuu. Lainkohdan tarkoituksena ei ole suojata omistusoikeutta sinänsä, vaan varmistaa, että se, jonka kotirauhan piiriin toimenpide kohdistuu, saa olla pääsääntöisesti läsnä toimituksessa.

X-nimiselle tilalle kohdistuneessa kotietsinnässä oli läsnä A, jolla saadun selvityksen mukaan on elinikäinen asumisoikeus tilalla. Käsitykseni mukaan A:n ollessa paikalla on se, jonka luona kotietsintä on pidetty, ollut etsinnässä saapuvilla.

Y-nimisellä tilalla olevan mökin omistaa selvityksen mukaan osittain F, joka on myös vuokralaisena tilalla olevalla määräalalla. Kun selvityksessä on todettu, että Y-niminen tila on ollut A:n ja F:n käytössä, katson, että A:n läsnäolo etsinnässä on täyttänyt pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin vaatimuksen.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.2.5

Ilmoitukset kuulustelussa

Kantelukirjoituksen mukaan A:lle ei ole ennen asiassa suoritettujen kuulustelujen alkua ilmoitettu, mistä teosta häntä epäillään.

Esitutkintalain 29 §:n 1 momentin mukaan epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään.

Rikostarkastaja B on selvityksessään todennut, että A:lle on ennen kuulusteluja ilmoitettu, mistä teosta häntä epäillään ja, että tämä olisi merkitty kuulustelulomakkeisiin.

Käytössäni olevasta A:n rikoksesta epäillyn kuulustelusta 2.11.2000 tehdystä pöytäkirjasta ilmenee, että siihen on merkitty A:lle ennen kuulustelua ilmoitetun, mistä teosta häntä epäillään. Samaan pöytäkirjaan liittyvään jatkokuulusteluun 5.11.2000 on tehty välimerkintä, jonka mukaan A:lle on ilmoitettu, mistä teosta häntä epäillään. A on vahvistanut allekirjoituksellaan kuulustelut.

Minulla ei ole aihetta epäillä, että muissakaan kuulusteluissa olisi rikostarkastaja B:n selvityksen vastaisesti jätetty A:lle ilmoittamatta mistä teosta häntä epäillään.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä, joten asia ei anna aihetta toimenpiteisiin.

3.2.6

Kuulustelut 3.11.2000

Kantelun mukaan asiassa olisi pidetty 3.11.2000 useita tunteja kestänyt, epäiltyä törkeää ja laillisen petosta koskeva kuulustelu, jota ei kuitenkaan ole liitetty esitutkintapöytäkirjaan.

Esitutkintalain 40 §:n mukaan esitutkintapöytäkirjaan on otettava mm. kuulustelupöytäkirjat, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Sellaisesta esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan.

Rikosylikonstaapeli D:n selvityksen mukaan 3.11.2000 ei järjestetty kuulusteluja. Tuolloin järjestettiin tilaisuus, jossa A, tämän avustaja asianajaja E ja D keskustelivat A:n siihen mennessä toteutetuista kuulusteluista. Asianajaja E oli lukenut kaikki kertyneet kuulustelupöytäkirjat. D on selvitykseensä luetteloinut kaikkien suoritettujen A:n kuulustelujen ajankohdat, eikä 3.11.2000 ole sen mukaisesti järjestetty kuulustelua.

Totean, että Keskusrikospoliisi on lausuntonsa mukaan kiinnittänyt rikostarkastaja B:n ja rikosylikonstaapeli D:n huomiota siihen, että 3.11.2000 järjestetyn tilaisuuden kaltaisesta epäilyyn, tämän avustajan ja tutkijan välisestä keskustelutilaisuudesta, jossa käsitellään siihen asti kertynyttä kuulusteluaineistoa, olisi syytä tehdä merkintä tutkinta-asiakirjoihin.

Kun asiassa on ristiriitaista tietoa 3.11.2000 pidetyn tilaisuuden luonteesta, johon ei käsityksen mukaan ole saatavissa muutakaan selvitystä ja kun Keskusrikospoliisi on kiinnittänyt rikostarkastaja B:n ja rikosylikonstaapeli D:n huomiota esitutkintapöytäkirjaan tehtävistä merkinnöistä, ei asia anna aiheita toimenpiteisiin.

3.2.7

Esitutinnan kesto

Kantelussa arvostellaan rikostarkastaja B:n johtaman esitutinnan kestoa ja ettei siinä ole selvitetty ja otettu huomioon epäilyn puolesta puhuvia seikkoja.

Esitutkintalain 6 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Asiassa saadun selvityksen perusteella eräs vakuutusyhtiö on tehnyt tutkintapyyntönsä kahdesta petoksesta Jyväskylän poliisilaitokselle kesäkuussa 2000. Asioiden tutkinta on siirretty Keskusrikospoliisille 2.10.2000. Rikostarkastaja B:n selvityksen mukaan jutussa on tutkittu näiden kahden epäilyn rikoksen lisäksi muitakin rikoksia niin, että asioista on laadittu yhteensä kuusi esitutkintapöytäkirjaa. B:n mukaan tutkinta siitä, kun asiassa suoritettiin kotietsinnät 25.10.2000 siihen, kun asia siirrettiin syyttäjälle syyteharkintaan, kesti noin neljä kuukautta. Tämän mukaisesti jutut olisi siirretty syyteharkintaan helmi–maaliskuun vaihteessa 2001.

Esitutinnan hyväksyttävä kesto riippuu pääsääntöisesti tutkittavana olevan asian erityispiirteistä kuten sen laadusta ja laajuudesta. Esitutkinnalle ei voida asettaa enimmäisaikaa. Mitä laajemmasta tai tutkinnallisesti hankalammasta asiasta on kysymys, sitä pitempää aikaa voidaan pitää hyväksyttävänä. Joka tapauksessa voidaan pitää selvänä, että poliisin tulee toimittaa esitutkinta ennen syyteoikeuden vanhentumista siten, että syyteharkintaan jää kohtuullinen aika (lukuun ottamatta niitä poikkeustapauksia, joissa rikos on tullut poliisin tietoon niin myöhään, ettei tämä ole mahdollista). Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan kyseessä olevien rikosten vanheneminen ei ollut tutkinnan aikana eikä lähitulevaisuudessa ajankohtaista.

Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa on tutkittavana ollut ainakin epäiltyjä petoksia, velallisen petoksia ja rekisterimerkintärikoksia. Epäiltyinä on kuultu useita henkilöitä. Käsitykseni on, että mainitut rikosnimikkeet ovat tunnusmerkistöltään tavallista hankalampia ja niiden tutkiminen vaatii yleensä laajoja selvityksiä. Usein näiden rikosten tutkinnassa kertyy varsin laaja asiakirja-aineisto.

Ottaen huomioon muun muassa tutkittujen rikosten laatu ja epäiltyjen henkilöiden määrä, en pidä esitutkintaan käytettyä aikaa – sen enempää tutkinnan kokonaisaikaa, kuin sitä aikaa, joka on ollut rikostarkastaja B:n vastuulla – sellaisena, että minulla olisi aihetta puuttua asiaan tältä osin.

Mitä tulee väitteisiin siitä, että tutkinnassa ei ole otettu huomioon epäillyn puolesta puhuvia seikkoja esitutkintalain 7 §:n 1 momentin mukaisesti, totean väitteen olevan siinä määrin yksilöimätön, etten voi tutkia kantelua.

3.2.8

Sivullisen kuulemiset ulosotossa

Kantelun mukaan A:n tyttärelle ja veljelle suoritetuilla sivullisen kuulemisilla olisi ollut tarkoitus ainoastaan kiertää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaista lähisukulaisen oikeutta kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä ja esitutkinnassa. Kantelukirjoituksesta saa sen käsityksen, että poliisi ja ulosottoviranomainen olisivat yhteistyössä järjestäneet toimenpiteen.

Ulosottolain 3 luvun 34 e §:n mukaan täytäntöönpanoa varten välttämättömien tietojen saamiseksi sivullisen on yksittäisessä ulosottoasiassa kysyttäessä salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava ulosottomiehelle lainkohdassa tarkemmin eriteltyt tiedot. Lain kohta koskee myös sellaisia lähisukulaisia, joilla olisi edellä mainittu oikeudenkäymiskaaren mukainen kieltäytymisoikeus.

Sitä silmällä pitäen, ettei sivullisen kuulemisista käytettäisi mm. todistamiskieltosäännösten kiertämiseen, on ulosottolaissa 3 luvun 34 g §. Sen mukaan ulosottomies ei saa antaa muulle kuin toiselle ulosottoviranomaiselle tietoja velallisen väärinkäytöksistä, jos tieto on saatu henkilöltä, joka olisi oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta kyseisistä seikoista. Tietojen luovuttamiskiello koskee myös sivulliselta itseltään saatuja, tämän väärinkäytöksiä koskevia tietoja.

Nyt tutkittavana olevassa tapauksessa kihlakunnanvouti C on tehnyt poliisille tutkintapyyntön sen tutkimiseksi, onko A:n tyttären ja veljen antamissa sivullisen kuulemisissa annettu väärää tietoa. Tutkintapyyntöissä ei siten ole kyse sivullisen kuulemisesta saaduista tiedoista A:n väärinkäytöksistä sen enempää kuin näiden henkilöiden omista väärinkäytöksistä.

Ulosottolain 3 luvun 34 g § on käsitykseni mukaan tehty suojaamaan sitä, että sivullinen antaa totuudenmukaisia tietoja velallisen toimista, jotka saattaisivat toteuttaa jonkin rikoksen tunnusmerkistön, mutta josta seikasta sivullinen olisi esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä oikeutettu lähisukulaisena kieltäytymään. Tällä on nähdäkseni haluttu varmistaa se, että lähisukulainen kertoisi

velallisen varallisuutta koskevista asioista totuudenmukaisesti ilman pelkoa velalliselle tai itselleen aiheutuvasta rikosoikeudellisesta seuraamuksesta. Tällä on merkitystä myös ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Lainkohta ei mielestäni kiellä ulosottomiestä antamasta esim. poliisille tietoja, jotka sellaisenaan – mikäli olisivat totta – eivät osoittaisi velallista osalliseksi mihinkään väärinkäytöksiin, mutta joita ulosottomies epäilee totuudenvastaiseksi. Päinvastoin ulosottolain 3 luvun 34 e §:ää koskevassa hallituksen esityksessä (HE 145/1996) lähdetään siitä, että "Jos sivullinen tahallaan antaa ulosottomiehelle vääriä tietoja, hän saattaa syyllistyä avunantoon velallisen rikokseen tai sen yritykseen." Tämän mukaisesti kihlakunnanvouti C on nähdäkseni lähtenyt tutkintapyyntönsä siitä, että sivullisen kuulemisessa olisi annettu vääriä tietoja siitä, että A olisi aikanaan myynyt omaisuuttaan näille sivullisille.

Käsitykseni mukaan ulosottolain 3 luvun 34 g §:n mukainen tietojen luovuttamiskielto ei koske tällaisia tilanteita.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.2.9

Esitutkinta-aineiston toimittaminen ulosottoviranomaisille

Kantelussa arvostellaan sitä, että tutkinnan johtaja B on luovuttanut keskeneräisestä esitutkinnasta aineistoa kihlakunnanvouti C:lle ulosottovalitusta koskevaa asiaa varten. Edelleen kantelussa arvostellaan sitä, ettei A:lle ole luovutettu aineistoa keskeneräisestä esitutkinnasta.

Tutkinnanjohtaja B:n oikeus luovuttaa tietoja keskeneräisestä esitutkinnasta on määräytynyt ensinnäkin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki) 24 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella. Lainkohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, esitutkintaa varten laaditut asiakirjat, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain mukaan. Tämän mukaisesti esitutkinta-asiakirjoja koskee ns. salassapito-olettama. Keskeneräiseen esitutkintaan kuuluvan esitutkinta-asiakirjan katsotaan olevan salainen paitsi, jos on ilmeistä, ettei tiedon antamisesta aiheudu lainkohdassa mainittua haittaa tai vahinkoa. Asiaa tutkivan poliisin, viime kädessä jutun tutkinnanjohtajan tulee arvioida, olisiko tiedon luovuttamisella laissa tarkoitettuja seurauksia. Mikäli arvion mukaan tällaisia seurauksia olisi, tietoja ei saa luovuttaa.

Asiaa ratkaistaessa on toiseksi otettava huomioon ulosottolain 3 luvun 34 f §. Sen mukaan täytäntöönpanoa varten välttämättömien tietojen saamiseksi ulosottomiehellä on yksittäisessä ulosottoasiassa oikeus

salassapitosäännösten estämättä saada mm. viranomaiselta lainkohdassa eritellyt tiedot, joihin kuuluvat tiedot velallisen tuloista ja varallisuudesta. Julkisuuslain 29 §:n mukaan viranomaisella voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta mm. jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty. Mainittujen lainkohtien nojalla ulosottomiehellä on käsitykseni mukaan oikeus saada tietoja esimerkiksi silloinkin, kun tietojen luovuttaminen keskeneräisestä esitutkinta-aineistosta ei tutkinnanjohtajan arvion mukaan olisi mahdollista julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella lainkohdassa mainitun vahinko- tai haittaseurauksen johdosta.

Keskusrikospoliisin lausunnon ja tutkinnanjohtaja B:n selvityksestä on pääteltävissä B:n arvioineen, että tietojen luovuttaminen keskeneräisestä esitutkinnasta kihlakunnanvouti C:lle ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoitusta eikä myöskään aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä.

Minulla ei ole aihetta arvioida asiaa toisin. Asiassa ei ole tullut ilmi sellaista, että tietojen luovuttaminen olisi haitannut tutkintaa julkisuuslaissa tarkoitetulla tavalla. Asianosaisille ei myöskään ole kantelun ja saadun selvityksen valossa aiheutunut vahinkoa tietojen luovuttamisesta. Julkisuuslakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 30/1998) on todettu, että "rikoksesta epäillylle voi esitutkintatietojen julkiseksi tuleminen ennen aikaisesti aiheuttaa vahinkoa ennen kaikkea leimaamalla hänet syylliseksi, vaikka esitutkinta on kesken...". Tällaisesta tai muustakaan vahingosta ei ole tässä asiassa selvitystä.

Kihlakunnanvouti C on selvityksessään kertonut pyytäneensä kuulustelupöytäkirjat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n, eli asianosaisen tiedonsaantioikeuden nojalla. On kysymyksenalaista, onko ulosottomies lain 11 §:n tarkoittama asianosainen ulosottovalitusasiassa. Käräjäoikeuden pöytäkirjassa asianosaisiksi on merkitty valittajat ja se, joka on asiassa ollut velkojana. Kihlakunnanvouti C:ltä on pyydetty asiassa lausuntoa. Sinänsä ei ole estettä sille, että viranomaisella saattaisi olla asianosainen lain 11 §:n näkökulmasta (vrt. esim. Mäenpää, Julkisuusperiaate, 2000, s. 120: "Viranomaisasema ei sinänsä estä asianosaisjulkisuutta koskevien säännösten soveltamista tällaisessa asemassa olevaan viranomaiseen."). Korkeimman oikeuden tuomiosta KKO:1993:49 ja oikeuskirjallisuudesta (esim. Koulu; Muutoksenhaku ulosotossa, 1997, s.288) ilmenee kuitenkin se periaate, että ulosottomies ei ole ulosottovalituksessa asianosainen. Näin olleen julkisuuslain 11 §:n perusteella ei asiakirjoja olisi saanut kihlakunnanvouti C:lle luovuttaa.

Sen sijaan edellä mainitun ulosottolain 3 luvun 34 f §:n perusteella ulosottomiehellä on oikeus saada täytäntöönpanoa varten välttämättömiä tietoja salassapitosäännösten estämättä. Voidaan kysyä, ovatko asian ollessa ulosottovalitusvaiheessa ja kihlakunnanvoudin antaessa käräjäoikeudelle pyydettyä lausuntoa, tiedot tarpeen täytäntöönpanoa varten. Kun täytäntöönpanon katsotaan jatkuvan aina tilitykseen asti (Koulu; m.t. s. 8) en pidä virheellisenä tulkintaa, jonka mukaan ulosottomies voi ulosottovalitusvaiheessakin saada toiselta viranomaiselta tiedon salaisesta asiakirjasta UL 3:34 f §:n nojalla täytäntöönpanoa varten. Täytäntöönpanon

jatkuminenhan ja ulosottomiehen jatkotoimet ovat käsitykseni mukaan paljolti riippuvaisia siitä, miten ulosottovalitusasia tuomioistuimessa ratkaistaan.

Se, ovatko pyydetyt tiedot olleet välttämättömiä, on ratkaistava sen tiedon nojalla, joka tietoja pyydetessä on ollut. Välttämättömyyden ratkaisee ulosottomies tietoja pyytäessään. C on tehnyt 27.10.2000 tutkintapyynnön velallisen rikoksesta, joka on koskenut niitä kiinteistöjä, jotka on ulosmitattu ja josta ulosmittauksesta on valitettu. Kun asiassa on aloitettu esitutkinta, jossa käsitykseni mukaan on ollut välttämätöntä ainakin pyrkiä selvittämään, kuka ulosmitatut kiinteistöt todellisuudessa omistaa, en voi pitää arviota siitä, että tiedot olisivat välttämättömiä täytäntöönpanon kannalta, vääränä. Siten C:llä on käsitykseni mukaan ollut ulosottolain 3 luvun 34 f §:n nojalla oikeus saada kysymyksessä olevat asiakirjat.

Edellä kerrotuin perustein, ottaen huomioon sekä julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohta että ulosottolain 3 luvun 34 f § en ole todennut lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä sen enempää siinä, että rikostarkastaja B on tietoja luovuttanut kuin siinäkin, että kihlakunnanvouti C on tietoja pyytänyt.

Mitä sitten tulee A:n arvosteluun siitä, ettei B antanut hänelle tietoja keskeneräisestä tutkinta-aineistosta, totean seuraavaa.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa esitutkinnassa laaditusta asiakirjasta ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi. Esitutkintalain 11 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi.

Rikostarkastaja B on selvityksessään kertonut, ettei ole luovuttanut asiakirjoja A:lle esitutkinnan sotkemisvaaran vuoksi.

Rikostarkastaja B:n harkintavaltaan on kuulunut, luovutetaanko aineistoa keskeneräisestä esitutkinnasta A:lle. B:n on tullut ratkaista se, aiheutuisiko asiakirjojen luovuttamisesta A:lle haittaa esitutkinnalle. Se, milloin tietojen luovuttamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi, on paljolti riippuvainen yksittäisen asian ominaispiirteistä ja tutkinnan vaiheesta.

En ole tältä osin todennut rikostarkastaja B:n käyttäneen harkintavaltaansa väärin enkä ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai laiminlyöntiä.

Minulla ei ole aihetta puuttua asiaan.

3.2.10 Ulosottoselvitys

Kantelun mukaan 25.10.2000 suoritetulle ulosottoselvitykselle ei olisi ollut edellytyksiä.

Ulosottolain 3 luvun 33 §:n mukaan ulosottomies saa tehdä ulosotto selvityksen täytäntöönpanoa varten tarpeellisten tietojen saamiseksi. Laissa ei ole asetettu ulosotto selvityksen tekemiselle mitään edellytyksiä, joiden olemassa oloa vaadittaisiin, jotta ulosottomies saisi tehdä selvityksen. Ulosotto selvityksen tekeminen on ulosottomiehen harkintavallassa.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai laiminlyöntiä.

4 TOMENPITEET

Kiinnitän rikostarkastaja B:n huomiota siihen, että pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n mukaan pidätetylle on ilmoitettava pidättämisen syy heti, kun hänet on julistettu pidätetyksi (kohta 3.2.2). Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen päätöksestäni.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aiheutta.

Kirjoituksen liitteet palautetaan päätöksen mukana.